

Ks. Tomasz JAKUBIAK

AKTUALIZACJA INSTYTUCJI SYNODU W ARCHIDIECEZJI WARSZAWSKIEJ

Treść: 1.1. I synod; 1.2. II synod; 1.3. III synod; 1.4. IV synod; 2. Aktualny stan prawny uchwał Synodów Archidiecezji Warszawskiej.

Słowa kluczowe: synod diecezjalny, archidiecezja warszawska, prawo kanoniczne.

Keywords: Diocesan synod, Archdiocese of Warsaw, Canon Law.

Najważniejszym źródłem prawa partykularnego obowiązującego w diecezji, zdaniem wielu kanonistów, jest synod diecezjalny.¹ Sprawowanie władzy ustawodawczej przez biskupów na synodach diecezjalnych jest wyrazem ich troski o odnowę duszpasterską własnych Kościołów partykularnych, a tym samym o ożywienie życia religijno-moralnego wiernych.² „Synod diecezjalny, zwoływany i kierowany przez biskupa, na który wzywa się duchownych, zakonników i świeckich zgodnie z przepisem prawa, jest zebraniem, na którym biskup – korzystając z pomocy biegłych w zakresie wiedzy teologicznej, pasterskiej i prawniczej, jak również wysłuchując zdania różnych zespołów wspólnoty diecezjalnej – wypełnia w sposób uroczysty urząd i posługę pasterzowania powierzonej sobie owczarni, dostosowując do lokalnych warunków przepisy i normy Kościoła powszechnego, wytaczając drogę i sposoby pracy apostołskiej w diecezji, rozwiązując trudności związane z apostołstwem i zarządzaniem, pobudzając dzieła i poczynania o charakterze ogólnym, korygując błędy w zakresie doktryny i obyczajów, jeżeli takie ujawniają się w diecezji. Synod daje również okazję do sprawowania świętych czynności, które najbardziej przyczyniają się do spotęgowania lub nowego zapoczątkowania w całej diecezji wiary, pobożności i gorliwości apostołskiej”.³ Zgodnie z Kodeksem prawa kanonicznego z 1917 roku biskupi zostali zobowiązani do zwoływania synodów raz na dziesięć lat, chyba że poważne przyczyny doradzały co innego. Jana Pawła II promulgując Kodeks prawa kano-

¹ Por. A. F. REHRAUER, "Diocesan Synods", w: *Proceedings of Annual Convention of the Canon Law Society of America* 49(1987), 1-15; F. G. MORRISSEY, M. THÉRIAULT, *Papal and Curial Pronouncements: Their Canonical Significance in Light of the Code of Canon Law*, Ottawa 1995, 42; B. A. CUSACK, "The Diocesan Synod: A Teachable Moment in the Life of the Local Church", *The Jurist* 63(2003), 70-84.

² Por. W. GÓRALSKI, "Sprawowanie władzy ustawodawczej przez biskupów na synodach diecezjalnych w Polsce pod rządami KPK z 1983 r.", *Prawo Kanoniczne* 46(2003) nr 3-4, 35-37. (Prawo kanoniczne – dalej jako PK; KPK – Kodeks prawa kanonicznego)

³ Kongregacja Biskupów, Instrukcja na temat pasterskiej posługi biskupów *Ecclesiae imago*, n. 163, 22.02.1973, w: *Ustrój Hierarchiczny Kościoła*, wybór źródeł, redakcja i opracowanie M. Sitarz, W. Kacprzyk, Lublin 2006, s. 481.

nicznego w 1983 roku, częstotliwość zwoływania synodów diecezjalnych pozostawił osądowi biskupa diecezjalnego.⁴

Po utworzeniu Diecezji Warszawskiej, a potem Archidiecezji Warszawskiej, władze carskie nie pozwalały na zwołanie synodu. Chociaż arcybiskupi widzieli taką potrzebę, żadnemu z nich nie udało się tego dokonać. Jedynym, który uzyskał pozwolenie władzy świeckiej na zwołanie synodu, był abp Zygmunt Szczęsny Feliński. Dnia 15 stycznia 1863 roku zebrał on w swojej rezydencji ponad stu księży, aby zakomunikować im tę wiadomość. Niestety jego aresztowanie zniweczyło plany.⁵

Pierwszy Synod Archidiecezji Warszawskiej udało się przeprowadzić dopiero – po odzyskaniu niepodległości przez Polskę – kard. Aleksandrowi Kakowskiemu w 1922 roku. Kolejne dwa synody były dziełem kard. Stefana Wyszyńskiego w 1962 i 1973 roku. Ostatnie tego typu wydarzenie miało miejsce w archidiecezji w latach 1998-2003, kiedy na czele diecezji stał kard. Józef Glemp.

Jak zauważył bp Jery Modzelewski, synod z 1922 roku miał charakter czysto prawny, z 1962 roku duszpastersko-prawny, III synod odznaczał się charakterem teologiczno-soborowo-duszpasterskim, z wnioskami prawnymi.⁶ Ostatni, IV synod z lat 1998-2003, nawiązał do II synodu.⁷

1.1. I synod

Pierwszy Synod Archidiecezji Warszawskiej odbył się dopiero 124 lata od jej erygowania. O potrzebie zwołania synodu mówił wiele ówczesny arcybiskup Warszawy kardynał Aleksander Kakowski. Ostateczną decyzję o jego odbyciu, mimo głosów sprzeciwu, prymas podjął dopiero w 1920 roku.⁸ Wtedy to po uwzględnieniu sugestii, między innymi byłego nuncjusza w Polsce, ówczesnego papieża Piusa XI, dnia 3 listopada zebrany w pałacu arcybiskupim księżom (bp. Galowi, Łyszkowskiemu, Chełmickiemu, Bączkiewiczowi, Puchalskiemu, Gautierowi, Cieplińskiemu, Roczkowskiemu, Nowakowskiemu, Bojankowi, Szczodrowskiemu, Szkopowskiemu, Trepkowskiemu, Choromańskiemu, Szmigielskiemu, Fajęckiemu) przedstawił wolę zwołania synodu.⁹ Tego samego dnia księża – Bączkiewicz, Puchalski, Roczkowski, Choromański – zostali poproszeni przez kard. Kakowskiego o sugestie odnośnie liczby komisji, które powinny być powołane do prac przedsynodalnych oraz listy osób, które winny im przewodniczyć.

⁴ Por. KPK 1917, kan. 356§1; KPK 1983, kan. 461§1. (KPK 1917 – Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus. Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus. Prefatione, fontium annotatione et indice analytico-alphabeticum ab E.mo Petro Card. Gasparri auctus, Romae 1936; KPK 1983 – Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus fontium annotatione et indice analytico-alphabeticum auctus. Libreria Editrice Vaticana 1989. Tłum. polskie: Kodeks prawa kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984)

⁵ Por. A. GAŁKA, "Statuty IV Synodu. Kościół warszawski i jego synody", *Wiadomości Archidiecezji Warszawskiej* 2003, nr 5, 459. (Wiadomości Archidiecezji Warszawskiej – dalej jako WAW)

⁶ Por. J. MODZELEWSKI, IX Sesja III Synodu Archidiecezji Warszawskiej, 28.12.1973, s. 1, w: Archiwum Kurii, A.VI.2A, t. 7. (Archiwum Kurii – dalej jako AK)

⁷ Por. J. GRĘZLIKOWSKI, "Czwarty Synod Archidiecezji Warszawskiej", *Prawo Kanoniczne* 52(2009) nr 3-4, 49. (Prawo Kanoniczne – dalej jako PK)

⁸ Por. M. WOŹNIAK, "Pokłosie synodalne", WAW 8-9(1923), s. 165.

⁹ Por. Sekretariat Stanu Jego Świątobliwości, Pismo, nr 12228, 31.12.1923, WAW 3(1922), s. 37.

Cztery dni później – 7 listopada 1920 roku – kardynał zaprezentował Kapitulie Warszawskiej projekt synodu, po czym za jej radą zamianował promotorem – ks. Puchalskiego, sekretarzem – ks. Bączkiewicz, notariuszem – ks. Fajęckiego.¹⁰ W godzinach wieczornych tego samego dnia arcybiskup odbył kolejną konferencję z księżmi proboszczami i rektorami kościołów. Zarówno kapituła, jak i proboszczowie wraz z rektorami przyjęli z uznaniem propozycję metropolity warszawskiego o planach zwołania synodu, któremu miało przyświecać odrodzenie życia religijnego oraz uroczyste ogłoszenie Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku.¹¹

Przedmiotem jego obrad miało być dostosowanie prawodawstwa diecezjalnego do prawodawstwa powszechnego. Sam kardynał o zwołaniu synodu wypowiadał się następująco: „W czasie niedoli zostały osłabione i wstrząśnięte najświętsze zasady i podstawy życia narodowego i religijnego, w których była zawarta moc i potęga polskiego ducha. Dlatego w wolnej Polsce, dla zapewnienia jej bezpieczeństwa, jesteśmy zobowiązani jak najszybciej połączyć to, co się rozpadło, naprawić, co zostało zniekształcone, powołać i sprowadzić do nowych zasad życia; *restaurare omnia in Christe* (...) . Ten problem rozwiązują w zastosowaniu do potrzeb lokalnych: w życiu narodowym – zgromadzenia konstytucyjne i prawodawcze, w życiu religijnym Kościoła powszechnego – dopiero co przyjęty Kodeks prawa kanonicznego (...), w poszczególnych zaś krajach i diecezjach (...) synody prowincjonalne i diecezjalne. (...) Pragnąc zaś gorąco wprowadzić uroczyście w Archidiecezji Warszawskiej Kodeks prawa kanonicznego i dostosować go w tym, co zostało pozostawione do decyzji ordynariusza, do zasad naszego życia kościelnego i z nim go powiązać, a także chcąc przekazać Naszemu Duchowieństwu możliwie dokładny wykaz tych wszystkich dekretów, zarządzeń instrukcji, którymi kieruje się nasze życie religijne i które określają położenie duchowieństwa w Archidiecezji Warszawskiej, uznając za uzasadnione twierdzenie, że w odrodzonej Polsce powinno odrodzić się życie religijne i obyczaje zarówno duchowieństwa, jaki i ludu, na obraz Świętego Kościoła Rzymskiego, postanowiliśmy (...) promulgować i celebrować pierwszy Synod Archidiecezji Warszawskiej”.¹²

Synod warszawski jako pierwszy z przyszłych synodów diecezjalnych miał stanowić część składową późniejszego synodu prowincjonalnego. Jak zauważa M. Woźniak, z początku społeczeństwo obiecywało sobie po nim wiele, umacniając się w przekonaniu, że będzie on źródłem „rozmaitych wolności” wedle ducha czasu. Gdy jednak nic nie zapowiadało się rewolucyjnych zmian, zainteresowanie ustało.¹³

Dnia 12 listopada 1920 roku prymas upoważnił ks. Puchalskiego do podpisywania zarządzeń związanych z pracami przygotowawczymi. Wtedy też dla zrealizowania zadań stojących przed synodem cały materiał kodeksu z 1917 roku został podzielony pomiędzy dwadzieścia sześć referatów, na czele których stanęli referenci wchodzący w skład komisji

¹⁰ Dekret nominacyjny został opublikowany dn. 4 marca 1922 roku – por. A. Kakowski, Dekret, 04.06.1922 r., w: *Synodus Archidioecesis Varsaviensis sub Eminentissimo ac Reverendissimo Domino D.Dre Alexandro Kakowski, Dei miseratione et Apostolicae Sedis gratia S. R. E. Presbytero Cardinali Tit. s. Augusti, Archiepiscopo Varsaviensi, Varsaviae in Ecclesia Cathedrali s. Joannis Baptistae. A. D. MCMXXII diebus 4, 5 et 6 mensis iulii celebrata, Varsaviae, s. 8-9.* (Dalej jako I SAV)

¹¹ Por. A. FAJĘCKI, "Dotychczasowe prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej", WAW 11(1920), 227; A. KAKOWSKI, *Indictio Synodi Archidioecesis Varsaviensis*, 06.01.1922, w: I SAV, s. 5.

¹² A. KAKOWSKI, *Indictio Synodi...*, s. 1-2; J. GAUTIER, "Synod Archidiecezji Warszawskiej", WAW 8-9(1921), 162-163.

¹³ Por. M. WOŹNIAK, *dz. cyt.*, 166.

synodalnych. Kanony dotyczące Eucharystii zostały przydzielone referentowi księdzu Krawczykowi, zaś kanony o czasach świętych referentowi księdzu Węglewiczowi.¹⁴

We wszystkich dekanatach archidiecezji pomiędzy Bożym Narodzeniem 1920 roku a uroczystością Trzech Króli 1921 roku odbywały się kongregacje dekanalne z obecnością całego duchowieństwa, pod przewodnictwem prymasa i jego delegatów. Przedmiotem obrad była refleksja nad zbliżającym się synodem, ze szczególnym skoncentrowaniem się na punktach księgi II i III kodeksu Pio-Benedyktyńskiego. Duchowieństwo w czasie kongregacji dekanalnych wybierało po jednym proboszczu oraz wikariuszu, którzy w późniejszym czasie reprezentowali je w obradach synodalnych. Wnioski z kongregacji zostały przedstawiane w formie protokołu. Arcybiskup metropolita upoważnił wszystkich kapłanów do nadsyłania jemu samemu lub promotorowi propozycji, które miałyby być brane pod uwagę w pracach referatów.¹⁵ Przedtem jednak wnioski te zostały omówione dnia 1 i 14 lutego 1921 roku na zebraniu komisji ogólnej.¹⁶

W miarę potrzeb komisje do współpracy mogły zapraszać innych kapłanów archidiecezji. Miejscem spotkań komisji były: kuria, dom księży, seminarium. Każdy referent mógł zasięgać rady członków komisji lub jej konsultorów oraz zaprosić do pomocy dwóch współpracowników celem przejrzania materiału przygotowanego.

Przy opracowaniu statutów należało mieć na uwadze: polskie prawodawstwo – statuty synodalne, prowincjonalne, wydanie Wężyka lub Litkowskiego i Chodyńskiego; rozporządzenia diecezjalne (ich skorowidz posiadał kanclerz kurii i kardynał); zwyczaje krajowe i prowincjalne; prawodawstwo świeckie, a także wnioski przedstawione przez konferencje dekanalne i poszczególnych kapłanów. W ramach swojej pracy referaty miały ustalić zakres zgodności miejscowego prawa i zwyczajów z kodeksem Pio-Benedyktyńskim. W przypadku ustaw „przeciwnych prawu – *contra legem*”, które trudno usunąć ze względu na zakaz, referenci winni byli przedstawić motywy, czy i o ile należy je tolerować po uwzględnieniu normy zawartej w kan. 5 KPK.¹⁷ Wyniki prac referatów miały być zaprezentowane jako dekrety napisane po łacinie, w formie kanonów ówczesnie obowiązującego kodeksu, z zaznaczeniem, do której normy kodeksowej dany dekret się odnosi.¹⁸ Przedstawiano je komisjom, gdzie po dyskusji, głosowaniu i ewentualnym przyjęciu, stanowiły najbliższe przygotowanie do prawodawstwa synodalnego.

Ponieważ każdy z referentów miał swój styl w redagowaniu dekretów, zostały one po przyjęciu przez komisję ujednolicone przez specjalistów. Następnie celem ostatecznego ustalenia treści dekretów były powtórnie czytane i dyskutowane na sesjach ogólnych przed-synodalnych, odbywanych zwykle pod przewodnictwem promotora synodu w seminarium.

Nie chcąc narażać duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej na poniesienie bardzo wielkich kosztów druku projektu statutów synodalnych, kardynał Kakowski polecił odbić na maszynie osiem egzemplarzy, aby duchowieństwo mogło zapoznać się z nimi przed zwołaniem synodu. Wyłożono je do wglądu: 1 – u arcypasterza, 2 – u promotora, 3 – w

¹⁴ Por. F. PUCHALSKI, "Porządek prac przygotowawczych przed synodem", WAW 11(1920), s. 224-226.

¹⁵ Por. *Tamże*, 226.

¹⁶ Por. A. FAJĘCKI, "Dalsze prace przygotowawcze do Synodu Archidiecezji Warszawskiej", WAW 5-6(1921), 72.

¹⁷ Por. F. PUCHALSKI, "O synodach diecezjalnych", WAW 11(1920), 219.

¹⁸ Por. F. PUCHALSKI, "Porządek prac przygotowawczych przed synodem", *art. cyt.*, 222-223.

kurii, 4 – w seminarium, 5 – u o. Totha w Krakowie, 6 – w Prezydium Koła Księży Prefektów, 7 – u ks. Gautiera.¹⁹ Temuż samemu celowi służyła kongregacja przedsynodalna zwołana na dzień 8 czerwca 1922 roku w gmachu seminarium.²⁰

Synod we właściwym tego słowa znaczeniu rozpoczął się 4 lipca 1922 roku od liturgicznego powitania Arcybiskupa Metropolity Warszawskiego w drzwiach katedry warszawskiej przez dostojników kościelnych ubranych w chórowe szaty i poświęcenia pamiątkowego dzwonu.²¹ Po odczytaniu listy powołanych przez sekretarza i przeliczeniu głosów nastąpiło uroczyste złożenie wyznania wiary, przysięgi antymodernistycznej przez wszystkich uczestników synodu oraz podpisanie protokołu obrad.²² Na obrady zostali powołani: biskupi pomocniczy (warszawski i łowicki); wikariusze generalni i oficjał; wszyscy prałaci i kanonicy kościoła metropolitalnego św. Jana Chrzciciela; wszyscy prałaci i kanonicy kościoła kolegiackiego łowickiego; wszyscy radcy i notariusze kurii arcybiskupiej; dziekan Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Warszawskim wraz z wszystkimi profesorami – prezbiterami tegoż wydziału; rektor seminarium metropolitalnego św. Jana razem ze wszystkimi profesorami seminarium, z bibliotekarzem, ekonomem, nauczycielem śpiewu, ojcem duchownym i delegatami do spraw dyscypliny i administracji; dziekani i wicedziekani; proboszczowie i rektorzy miasta Warszawy; dwóch proboszczów wybranych z każdego dekanatu; wszyscy wikariusze współpracownicy kościoła św. Jana Chrzciciela; czterej wikariusze współpracownicy (dwaj wybrani przez wikariuszy współpracowników miasta Warszawy, dwaj zaproponowani przez konferencje dekanalne poza miastem i zatwierdzeni przez arcybiskupa); czterej nauczyciele religii (dwóch z miasta, dwóch spoza miasta); dwóch kapelanów szpitali, dwóch kapelanów instytucji dobroczynnych (zaproszeni imiennie przez metropolitę); prowincjałowie zakonów kleryckich, które miały w diecezji swoje domy, wraz z przełożonymi tych domów.²³

W czasie synodu odbywały się sesje generalne i uroczyste. Uroczyste – miały miejsce w archikatedrze w godzinach przedpołudniowych. Przewodniczył im sam metropolita. Generalne – odbywały się w seminarium w godzinach popołudniowych, pod przewodnictwem arcybiskupa lub promotora. Zasada ogólna w doborze tematów na sesje generalne była następująca: odrzucone dekrety na sesjach uroczystych były ponownie poddawane dyskusjom na sesjach popołudniowych.²⁴

Dnia 4 lipca 1922 roku na pierwszej sesji uroczystej odczytano dekrety: *de praejudicio non afferando*, *de Synodi officialibus*, *de modo vivendi Cleri*, a następnie w godzinach wieczornych zastanawiano się w seminarium nad: zwyczajami kościelnymi, reskryptami, przywilejami, dyspensami, prawami i obowiązkami duchownych, zakonnikami, laikami,

¹⁹ Por. "W sprawie synodu Archidiecezji Warszawskiej", WAW 9-10(1921), 171-172.

²⁰ Por. F. PUCHALSKI, Regulamin Synodalny, n. 22, w: I SAV, s. 14.

²¹ Por. A. KAKOWSKI, Decretum, nr 4231, 04.07.1922, w: I SAV, s. 24.

²² Por. F. PUCHALSKI, Elenchus convocatorum ad Synodum, w: I SAV, s. 15-24; A. Kakowski, Decretum, nr 4238, 04.07.1922, w: I SAV, s. 25.

²³ Por. A. KAKOWSKI, Indictio Synodi..., s. 7.

²⁴ Por. A. FAJĘCKI, Protocolollon. Primae Synodi Archidioecese Varsaviensis, celebratae Varsaviae in ecclesia cathedrali S. Joannis Bapt., w: I SAV, s. 29.

Warto w tym miejscu wspomnieć, że przebieg synodu diecezjalnego głównie zależy od regulacji, które poszczególni biskupi promulgują przy jego zwołaniu – por. D. ROSS, "Participation in the Synod", *Monitor Ecclesiasticus* 116(1991), 462-468.

stowarzyszeniami oraz konfraterniami. Następnego dnia na uroczystej sesji, po przedstawieniu kardynałowi Kakowskiemu egzaminatorów, sędziów synodalnych, proboszczów konsultorów oraz ich zaprzysiężeniu, zostały odczytane i przyjęte wcześniej przedyskutowane statuty.²⁵ Ponieważ stary obyczaj prawnie wprowadzony wymagał delegowania osób, które by czuwały i śledziły w archidiecezji to, co wymaga naprawienia, Arcybiskup Metropolita Warszawski zobowiązał do tego księży dziekanów.²⁶ Na drugiej sesji generalnej dnia 5 lipca 1922 roku dyskutowano nad rozdziałami statutów o sakramentach, pogrzebie, seminarium, szkołach, zgromadzeniach wraz z instrukcjami: duszpasterskimi, kongregacji dekanalnych, akcji społecznej w diecezji, relacji między proboszczem i współpracownikami oraz nauczania religii dzieci w szkołach.²⁷ Szóstego lipca na sesji uroczystej, po ogłoszeniu ostatnich wcześniej rozważonych dekretów i ich zatwierdzeniu, prymas podpisał dekret zamykający obrady I Synodu Archidiecezji Warszawskiej oraz dekret promulgujący jego statuty wraz z dołączonymi instrukcjami.²⁸

Pojawiały się głosy, że dwa dni na obrady to stanowczo za mało. Prymas uspakajał uczestników stwierdzeniem, że właściwy synod rozpoczął się wiele wcześniej, już na etapie prac przygotowawczych.²⁹

W tym samym roku ukazały się statuty synodalne, które zaczęły obowiązywać od 1 stycznia 1923 roku.³⁰ Ich wydaniem kierował ks. Gautier i ks. Choromański. Statuty, jak zauważa ks. Choromański, objaśniały, aplikowały do warunków i zwyczajów lokalnych oraz uzupełniały kodeks z 1917 roku. W związku z tym, zdaniem wspomnianego autora, zostały ugrupowane równolegle do kanonów ówczesnie obowiązującego Kodeksu prawa kanonicznego.³¹ Statuty synodalne zostały przedstawione Ojcu Świętemu Piusowi XI za pośrednictwem biskupa połowego S. Gala.³²

1.2. II synod

II Synod Archidiecezji Warszawskiej był przede wszystkim synodem duszpasterskim, ale zawierał także zagadnienia prawne, bowiem w ciągu czterdziestoletniego okresu międzysynodalnego normowano życie kościelne w diecezji licznymi aktami prawnymi. Konieczne wobec tego było zaktualizowanie ich i dostosowanie do bieżących potrzeb duszpasterskich.³³

Drugi Synod Archidiecezji Warszawskiej został zapowiedziany przez kard. Stefana Wyszyńskiego dnia 20 listopada 1960 roku – w czwartym roku Wielkiej Nowenny, w obliczu

²⁵ Por. A. KAKOWSKI, *Decretum*, nr 4237, 05.07.1922, w: I SAV, s. 26-27.

²⁶ Por. A. KAKOWSKI, *Decretum*, nr 4237a, 05.07.1922, w: I SAV, s. 27.

²⁷ Por. A. FAJĘCKI, *Protocolollon. Primae Synodi...*, s. 29-30.

²⁸ Por. A. KAKOWSKI, *Decretum*, nr 4234, 06.07.1922, w: I SAV, s. 28; A. Kakowski, *Decretum quo statuta Synodi aprobantur et confirmantur*, 06.07.1922, w: I SAV, s. 168.

²⁹ Por. M. WOŹNIAK, *dz. cyt.*, 166.

³⁰ Por. I SAV, stat. 2; L. ŁYSZKOWSKI, "Dekret. Synod Archidiecezjalny", 13.11.1922, WAW 11 (1922), 218-219; Z. CHOROMAŃSKI, "De obligationibus clericorum", WAW 12(1922), 242.

³¹ Por. Z. CHOROMAŃSKI, "Synodus Archidioecisana Varsaviensis", WAW 11(1922), 219-220.

³² Por. Sekretariat Stanu Jego Świętobliwości, *Pismo*, nr 12673, 19.01.1923, WAW 3(1923), 38-39.

³³ Por. A. GAŁKA, *dz. cyt.*, 459-460.

przygotowań do II Soboru Watykańskiego, zwołanego przez papieża Jana XXIII. Na podjęcie tej decyzji, jak zauważył kardynał, wpłynęła przemiana życia Kościoła w Polsce spowodowana wielością nowych zdarzeń mających miejsce od czasu poprzedniego synodu.³⁴ Dnia 1 grudnia 1960 roku, w ślad za dekretem zapowiadającym odbycie II Synodu Archidiecezji Warszawskiej, prymas zamianował Główną Komisję Synodalną. Jej przewodniczącym oraz promotorem synodu został zamianowany biskup Jerzy Modzelewski, wikariusz generalny. Członkami Komisji Głównej zostali księża: Stefan Piotrowski – wikariusz generalny, Franciszek Duczyński – oficjał Warszawskiego Sądu Metropolitalnego, Władysław Padacz – wiceoficjał Warszawskiego Sądu Metropolitalnego, Władysław Miziołek – rektor Seminarium Metropolitalnego św. Jana Chrzciciela w Warszawie, Józef Wieteska – dziekan skierniewicki. Sekretarzami zostali mianowani księża: Zygmunt Bielecki – wiceoficjał Sądu Metropolitalnego oraz Franciszek Borowiec – sędzia Metropolitalnego Sądu.

Współdziałał w opracowaniu statutów synodalnych miało podjąć całe duchowieństwo archidiecezji. Dlatego też po opracowaniu projektów statutów Główna Komisja Synodalna miała przesłać je na konferencje dekanalne, celem przedstawienia oraz wypowiedzenia uwag i myśli duchowieństwa. Zasadniczym zadaniem Głównej Komisji Synodalnej miała być koordynacja prac poszczególnych Statutowych Komisji Synodalnych i sekcji oraz opracowanie końcowych projektów statutów synodalnych, które po uzgodnieniu z kardynałem Stefanem Wyszyńskim miały zostać przedstawione uczestnikom II Synodu Archidiecezji Warszawskiej.³⁵

Dla usprawnienia prac związanych z zapowiedzią odbycia synodu na wniosek Głównej Komisji zostały powołane przez prymasa Statutowe Komisje Synodalne. Były to: Komisja I – Statutów o Normach Generalnych, Komisja II – Statutów o Duchowieństwie i Osobach Świeckich, Komisja III – Statutów o Osobach Zakonnych, Komisja IV – Statutów o Sakramentach, Sakramentaliach, Miejscach i Czasach Świętych oraz Kulcie Religijnym, Komisja V – Statutów o Urzędzie Nauczycielskim Kościoła, Komisja VI – Statutów o Beneficjach i Majątkach Kościelnych, Komisja VII – Statutów o Procesach Kościelnych, Komisja VIII – Statutów o Karach Kościelnych. Wspomniane komisje w zakresie i metodzie prac kierowały się przepisami regulaminu opracowanego przez Główną Komisję Synodalną.

Przewodniczącym każdej komisji statutowej został jeden z członków Głównej Komisji Synodalnej. Wspomniane komisje wybierały ze swego grona po jednym sekretarzu, który protokołował przebieg posiedzeń i uchwały dotyczące projektów statutów oraz aneksów. Przewodniczący komisji mogli, za zgodą Głównej Komisji, tworzyć, gdy zaszła taka potrzeba, specjalne sekcje oraz powoływać konsultorów. Przebieg dyskusji i uchwały zapadłe na posiedzeniach podlegały prawu zachowania ścisłego sekretu wobec osób niebiorących udziału w pracach synodalnych. Projekty statutów wraz z aneksami po opracowaniu każdego zagadnienia były przekazywane za pośrednictwem przewodniczących do Głównej Komisji Synodalnej w dwóch egzemplarzach. Ta z kolei miała prawo, w razie większych poprawek, odesłać projekty z powrotem do komisji opracowującej dany materiał. Prace wszystkich komisji nad projektami statutów miały zostać zakończone do dnia 23 czerwca 1961 roku, zaś do dnia 10 listopada tegoż samego roku wszystkie komisje statutowe miały zakończyć działalność.

³⁴ Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret 1. O zapowiedzi odbycia II Synodu Archidiecezji Warszawskiej, nr 10221/A/60, 20.11.1960, w: AK, A.VI.1A, t. 1.

³⁵ Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret 2. O mianowaniu Głównej Komisji Synodalnej, nr 10222/A/60, 01.12.1960, w: AK, A.VI.1A, t. 1.

Zgodnie z wytycznymi Regulaminu dla Statutowych Komisji Synodalnych, przygotowując nowe prawo diecezjalne, komisje miały opierać się o: Kodeks prawa kanonicznego, Synod Archidiecezji Warszawskiej z 1922 roku, Synod Plenarny z 1936 roku, zarządzenia i dekrety Stolicy Apostolskiej z lat 1922-1960, zarządzenia, dekrety, rozporządzenia i wskazania władzy archidiecezjalnej z lat 1922-1960 znajdujące się w miesięczniku Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie, Porządek nabożeństw dodatkowych z 1960 roku, I Synod Rzymski, a także, jeśli by zaszła taka potrzeba, mogły sięgać do statutów synodalnych opracowanych przez inne polskie diecezje.³⁶

Zgodnie z decyzją Komisji Głównej, II Synod Archidiecezji Warszawskiej nie był poprawką pierwszego synodu z 1922 roku, lecz zupełnie nowym opracowaniem prawa. Podział materiału miał być zachowany tak, jak w Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 roku, przy uwzględnieniu potrzeb duszpasterskich. Komisje miały unikać dłuższego i rozwlekłego stylu.³⁷

Zdaniem biskupa Jerzego Modzelewskiego, nie wszystkie statuty synodalne miały posiadać jednakową moc obowiązywania. Statuty zobowiązywały stosownie do treści. Według Przewodniczącego Komisji Głównej, przepisy synodalne posiadały różnoraki charakter. Jedne zobowiązywały *in conscientia*; inne posiadały charakter zachęty, lub rady duszpasterskiej, kolejne przypominały prawo kanoniczne.³⁸ Przy opracowaniu statutów II synodu zdecydowano, że określenie *ordynarius loci* należy oddawać przez „Arcybiskup Warszawski”, zaś „Kuria Warszawska” oznacza władzę wykonawczą.³⁹

Do podzielenia całego materiału na części, rozdziały i statuty zostali wyznaczeni 29 marca 1961 roku przez Główną Komisję Synodalną: ks. W. Miziołek i ks. W. Padacz.⁴⁰

II Synod Archidiecezji Warszawskiej został zwołany na dni od 2 do 4 lipca 1962 roku. Do wzięcia w nim udziału zaproszono i zarazem zobowiązano: Biskupów Sufraganów Warszawskich, wikariuszy generalnych, Prześwietną Kapitułę Metropolitalną, Świątynną Prymasowską Kapitułę Łowicką, rektora seminarium metropolitalnego św. Jana Chrzciciela, Oficjała Sądu Metropolitalnego Warszawskiego, kanclerza kurii, członków Głównej Komisji Synodalnej, dziekanów, księży proboszczów – wybranych po jednym z każdego dekanatu na konferencji dekanalnej przez duchowieństwo, dwóch wikariuszy z Warszawy i czterech spoza stolicy – wybranych przez Kolegium Księży Dziekanów, pojedynczy przedstawiciele kłeryckich zakonów męskich, mających swe siedziby kanoniczne w Archidiecezji Warszawskiej. Sesje uroczyste (cztery) odbywały się w archikatedrze św. Jana Chrzciciela, zaś szczegółowe (pięć) w kościele seminaryjnym św. Józefa i gmachu seminarium metropolitalnego.⁴¹ Brało w nich udział 117 kapłanów diecezjalnych i zakonnych.⁴²

³⁶ Por. J. MODZELEWSKI, Regulamin dla Statutowych Komisji Synodalnych, 04.01.1961, w: AK, A.VI.1A, t. 3.

³⁷ Por. T. KOZŁOWSKI, Protokół z piątego zebrania Komisji Synodalnej – Statutów o Sakramentach, Sakramentaliach, Miejscach i Czasach Świętych oraz o Kulcie Religijnym, 28.02.1961, s. 1-2, w: AK, A.VI.1A, t. 3.

³⁸ Por. Protokół z trzeciego posiedzenia Komisji Statutów o Normach Generalnych z dn. 21.02.1961 r., s. 1-2, w: AK, A.VI.1A, t. 4.

³⁹ Por. J. MODZELEWSKI, Prace Komisji o Normach Generalnych, w: AK, A.VI.1A, t. 4.

⁴⁰ Por. T. KOZŁOWSKI, Protokół z ósmego zebrania Komisji Synodalnej – Statutów o Sakramentach, Sakramentaliach, Miejscach i Czasach Świętych oraz o Kulcie Religijnym, 18.04.1961, s. 1, w: AK, A.VI.1A, t. 3.

⁴¹ Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret 4. O zwołaniu II Synodu Archidiecezji Warszawskiej, nr 4238/A/62, 03.05.1962, s. 1-2, w: AK, A.VI.1A, t. 1; S. WYSZYŃSKI, Dekret 5. O porządku obrad II Synodu Archidiecezji Warszawskiej, nr 5077/A/62, 06.06.1962, s. 1-4, w: AK, A.VI.1A, t. 1.

Statuty II Synodu Archidiecezji Warszawskiej po wniesieniu uzupełnień zgłoszonych w czasie obrad synodalnych zostały przyjęte przez ojców synodalnych i podpisane przez Prymasa Polski, ordynariusza Archidiecezji Warszawskiej w Bazylice Archikatedralnej św. Jana Chrzciciela – 4 lipca 1962 roku. Ich zatwierdzenie i ogłoszenie przez kardynała Stefana Wyszyńskiego, jako autentycznego zbioru prawa diecezjalnego nastąpiło sześć dni później. Statuty zaczęły obowiązywać od dnia 1 stycznia 1963 roku.⁴³

1.3. III synod

Od czasu Drugiego Synodu Archidiecezji Warszawskiej zaszło wiele zmian, które wywarły znaczny wpływ na życie Ludu Bożego. Najważniejszą z nich było zwołanie Soboru Watykańskiego II, który w nowy sposób odczytał przekaz Chrystusowej Ewangelii.⁴⁴ W polskim życiu religijnym dokonywał się niezwykle wartki nurt przemian pociągający za sobą nowe problemy nurtujące człowieka. W tej sytuacji arcybiskup warszawski doszedł do wniosku, że istnieje niezwykle paląca potrzeba szerszego spojrzenia na życie Kościoła w archidiecezji, które może się dokonać poprzez synod.⁴⁵

Formalnym aktem rozpoczynającym przygotowanie do III Synodu Archidiecezji Warszawskiej była zapowiedź odbycia synodu podana do wiadomości w dekreście Arcybiskupa Metropolity Warszawskiego dnia 6 lutego 1971 roku.⁴⁶ Sześć dni później kard. Stefan Wyszyński powołał Główną Komisję Synodalną składającą się z dziewięciu osób. Przewodniczącym Głównej Komisji Synodalnej został bp Jerzy Modzelewski, Wikariusz Generalny Archidiecezji Warszawskiej. W skład komisji weszli ponadto: bp Władysław Miziołek, bp Zbigniew Kraszewski, ks. Stefan Piotrowski, ks. Władysław Padacz, ks. Stanisław Wierzej-ski, ks. Teofil Bogucki, ks. Mieczysław Jabłonka, ks. Michał Wojewódzki (sekretarz).⁴⁷

W czasie pierwszego zebrania Głównej Komisji pojawiły się wątpliwości, co do celu i charakteru nowo zapowiedzianego synodu. Poglądy w tej sprawie były różne. Jedni członkowie uważali, że należy tylko uzupełnić, ewentualnie zmienić niektóre przepisy II Synodu Warszawskiego z 1962 roku, inni wysuwali postulat, że po Soborze Watykańskim II trzeba zastosować nowe formy i metody prac synodalnych, z uwzględnieniem wskazań zawartych w ogłoszonych dokumentach soborowych. Wszyscy jednak zgadzali się co do faktu, że zadaniem III synodu ma być zarządzenie „nowym potrzebom Ludu Bożego, albowiem warunki i wymogi współczesnego życia muszą znaleźć swój oddźwięk i wyraz w duszpasterskiej działalności Kościoła, jeśli ta działalność ma obficie owocować”.⁴⁸

⁴² Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret 14. O zamknięciu II Synodu Archidiecezji Warszawskiej, nr 5291/A/62, 04.07.1962, w: AK, A.VI.1A, t. 1.

⁴³ Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret 15. O ogłoszeniu statutów II Synodu Archidiecezji Warszawskiej, nr 9049/A/62, 10.07.1962, w: AK, A.VI.1A, t. 1.

⁴⁴ Por. J. GRĘŻLIKOWSKI, "Instytucja Synodu Diecezjalnego w Kościele w Polsce po Soborze Watykańskim II", *Studia Włocławskie* 4(2001), s. 107-109.

⁴⁵ Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret, 06.02.1971, w: III SAW, s. 210-211.

⁴⁶ Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret 1. Zapowiedź odbycia III Synodu Archidiecezji Warszawskiej, nr 853/A/71, 06.02.1971, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁴⁷ Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret 2. Powołanie Głównej Komisji Synodalnej, nr 1005/A/71, 12.02.1971, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁴⁸ Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret 1. Zapowiedź odbycia III Synodu..., s. 1.

Rozbieżne poglądy na cel i charakter synodu, a jednocześnie pragnienie włączenia wiernych świeckich Kościoła warszawskiego w prace synodalne, skłoniły Główną Komisję do opracowania ankiety skierowanej do wszystkich księży, zakonów, zgromadzeń, instytucji kościelnych o charakterze naukowo-społecznym i katolików świeckich w parafiach archidiecezji.⁴⁹ Wszystkich ankiet wysłano 1218.⁵⁰ Ankieta obejmowała pytania, na które zainteresowani odpowiadając, mieli wskazać: jaki cel i charakter miał mieć zwołany synod, jakie zagadnienia i szczególnie kwestie należało omówić na synodzie oraz w jakiej formie synod powinien przekazać wyniki swojej pracy. Na pytania ankietowe uzyskano 174 odpowiedzi. Nie było to wiele, ale jednak dostarczyły one bogatego materiału, dając przy tym możliwość ustalenia pewnych wytycznych dla prac przygotowawczych.⁵¹

Główna Komisja Synodalna na podstawie przysłanych odpowiedzi zdecydowała, że zasadniczym celem synodu nie będzie omówienie wszystkich zagadnień istniejących w życiu diecezji warszawskiej, lecz spraw najważniejszych i najbardziej potrzebnych.⁵² Synod miał uzyskać rangę teologiczno-duszpasterską w odróżnieniu od poprzedniego z 1962 roku, który miał charakter duszpastersko-prawny. Najważniejsze zagadnienia postanowiono przedstawiać w ramach wskazań teologicznych i duszpasterskich, z uwzględnieniem norm soborowych i przepisów diecezjalnych. Punktem wyjścia prac przygotowawczych miały się stać nie nakazy i zakazy, lecz raczej teologiczne oraz potrzeby duszpasterskie, z których z kolei miały wypłynąć wskazania normatywne.⁵³

Członkowie Głównej Komisji zdecydowali, że do problemów mających zasadnicze znaczenie dla Archidiecezji Warszawskiej należy zaliczyć: życie diecezji i parafii, przekaz prawdy Bożej, duszpasterstwo liturgiczne, życie i posługę kapłanów, instytuty zakonne w służbie Kościoła, posłannictwo katolików świeckich, drogi odnowy soborowej. Do opracowania poszczególnych zagadnień dnia 31 maja 1971 roku zostało powołanych siedem Roboczych Komisji Synodalnych.⁵⁴ W ich skład weszło 75 osób należących do każdego stanu. Na czele każdej z siedmiu komisji roboczych stał jeden z członków Komisji Głównej Synodalnej.⁵⁵ Materiał związany z tematem niniejszej pracy opracowała IV Komisja Synodalna.

W czasie obrad komisji roboczych pojawiały się także postulaty, kierowane pod adresem Komisji Głównej, by opracowywanym zagadnieniom nadać charakter bardziej jurydyczny. Z odpowiedzi na nie ks. Jerzego Modzelewskiego dowiadujemy się, że forma opracowań w rok po rozpoczęciu prac komisji roboczych, nie była jeszcze definitywnie

⁴⁹ Por. J. MODZELEWSKI, Protokół nr 2 z obrad Głównej Komisji Synodalnej, 19.01.1971, s. 2-3, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁵⁰ Por. J. MODZELEWSKI, Protokół nr 7 z obrad Głównej Komisji Synodalnej, 30.04.1971, s. 2-3, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁵¹ Por. J. MODZELEWSKI, Przed III Synodem Archidiecezji Warszawskiej, 27-28.09.1972, s. 1, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁵² Por. J. MODZELEWSKI, Protokół nr 14 z obrad Głównej Komisji Synodalnej, 19.01.1972, s. 2, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁵³ Por. Charakterystyka prac przygotowawczych Trzeciego Synodu Archidiecezji Warszawskiej, 10.05.1973, s. 3, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁵⁴ Por. J. MODZELEWSKI, Protokół nr 4 z obrad Głównej Komisji Synodalnej, 19.02.1971, s. 2-4, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁵⁵ Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret 3. Powołanie siedmiu Komisji Synodalnych, nr 3383/D/71, 31.05.1971, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

określona. Biskup przewodniczący proponował, aby każda komisja działała według metody przez siebie wypracowanej i dopiero, po powstaniu całego schematu, została podjęta decyzja co do jego formy. Propozycja biskupa spotkała się ze zrozumieniem członków komisji.⁵⁶ Pierwsze próby ujednoczenia projektów przedstawionych przez komisje robocze miały miejsce we wrześniu 1972 roku.⁵⁷

Przy opracowywaniu zagadnień komisje otrzymały całkowitą swobodę.⁵⁸ Jednym wyjątkiem było narzucenie określonej formy materiałowi przygotowywanemu, co miało uczynić go bardziej przejrzystym i czytelnym. Warto zaznaczyć, że warunkiem tego nie podzielali wszyscy członkowie Głównej Komisji.⁵⁹ W kwietniu 1973 roku na skutek pewnych problemów związanych z przyjęciem przez Komisję Główną projektu V komisji, postawiono zasadnicze pytanie, czy Komisja Główna Synodalna ma prawo dawać dyrektywy i żądać od komisji roboczych, by te przerabiały materiał według jej wytycznych. Stwierdzono, że Komisja Główna koordynuje opracowania wszystkich komisji i będąc odpowiedzialna za całość schematu, ma prawo dawać wytyczne komisjom roboczym. Posiada uprawnienia takie jak ordynariusz miejsca, będący autorytatywnym korektorem. Członkowie komisji roboczych winni zapoznawać się z uwagami kierowanymi przez Komisję Główną pod adresem ich projektów, uwzględniając je w całości. Dopiero taki projekt wspólnie opracowany i uznany przez Komisję Główną Synodalną mógł wejść na obrady sesji plenarnych.⁶⁰

Każdy problem miał być poprzedzony wstępem – wprowadzeniem, w którym znalazły się założenia ogólne o charakterze teologiczno-soborowo-duszpasterskim. Po wprowadzeniu w poszczególnych rozdziałach miał być naświetlony sam problem. W każdym rozdziale znajdować się miały – na wzór dokumentów soborowych i ostatnich encyklik – szczegółowe kwestie podane jako punkty z krótką tytulacją.

Niektóre komisje kilkakrotnie zmieniały treść swoich opracowań. Liczba posiedzeń wszystkich komisji była imponująca – około 150. Przygotowane przez poszczególne Robocze Komisje Synodalne schematy były omawiane na zebraniach Komisji Głównej, która odbyła w sumie 31 posiedzeń oraz przeprowadziła ponadto dwa zebrania z członkami komisji roboczych. Pierwsze nieoficjalne spotkanie Komisji Głównej miało miejsce dnia 5 stycznia 1971 roku⁶¹ a ostatnie 22 stycznia 1974 roku.⁶² Miejscem spotkań było mieszkanie biskupa Jerzego Modzelewskiego.

Dwuletnia praca Głównej Komisji Synodalnej oraz powołanych przez nią siedmiu komisji synodalnych doprowadziła do zebrania materiałów, które mogły stać się, zdaniem

⁵⁶ Por. J. MODZELEWSKI, Protokół nr 16 z obrad Głównej Komisji Synodalnej, 18.02.1972, s. 2, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁵⁷ Por. J. MODZELEWSKI, Protokół nr 25 z obrad Głównej Komisji Synodalnej, 16.09.1972, s. 1, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁵⁸ Por. J. MODZELEWSKI, Protokół nr 15 z obrad Głównej Komisji Synodalnej, 04.02.1972, s. 3, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁵⁹ Por. J. MODZELEWSKI, Protokół nr 25..., s. 2.

⁶⁰ Por. J. MODZELEWSKI, Protokół nr 31 z obrad Głównej Komisji Synodalnej, 13.04.1973, s. 2, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁶¹ Por. J. MODZELEWSKI, Protokół z posiedzenia informacyjnego w sprawie III Synodu Archidiecezji Warszawskiej, 05.01.1971, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁶² Por. J. MODZELEWSKI, Protokół nr 35 z obrad Głównej Komisji Synodalnej, 22.01.1974, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

kard. Stefana Wyszyńskiego, punktem wyjścia dla obrad synodu. Dnia 6 lutego 1973 roku prymas ogłosił, że ze względu na obfitość zebranego materiału przygotowawczego oraz powagę rozważanych zagadnień, obrady synodu będą odbywać się w ramach wielu okresowo zwoływanych sesji. Pierwsza z nich miała się odbyć 10 maja 1973 roku.⁶³ Nieco wcześniej przed Pierwszą Sesją Plenarną, w kwietniu 1973 roku, kardynał skierował pismo do papieża Pawła VI, zawierające krótką charakterystykę zbliżającego się synodu i poprosił o udzielenie błogosławieństwa dla wszystkich jego uczestników.⁶⁴ Dnia 11 maja 1973 roku kardynał Jean Villot pełniący funkcję Sekretarza Stanu przesłał do Arcybiskupa Metropolity Warszawskiego telegram, w którym informował, że Ojciec Święty przyjął tę wiadomość z wielką radością i udzielił wszystkim błogosławieństwa.⁶⁵

Powołanie uczestników III Synodu Archidiecezji Warszawskiej przez prymasa miało miejsce dnia 12 lutego 1973 roku.⁶⁶ Niecałe dwa miesiące później dekretem z dnia 7 kwietnia 1973 roku na synod zostało zaproszonych 150 osób w charakterze uczestników oraz 35 osób w charakterze ekspertów.⁶⁷ Arcybiskup warszawski zatwierdził dopiero czwartą listę uczestników synodu.⁶⁸ Po raz pierwszy w grupie ojców synodalnych znalazły się osoby świeckie.⁶⁹ Przedstawiciele sądu metropolitalnego nie byli na liście uczestników sesji synodalnych zgodnie z zasadą, że sąd jest władzą sądowniczą, a nie prawodawczą.⁷⁰

Otwarcie III Synodu nastąpiło rok później niż początkowo planował to kard. Stefan Wyszyński, tj. 10 maja 1973 roku.⁷¹ Nad jego uchwałami obradowano w dziewięciu sesjach, które odbywały się w większości w gmachu Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego im. św. Jana Chrzyciela w Warszawie.⁷² Pierwsza⁷³ i ostatnia⁷⁴ sesja miały miejsce w Bazylice Archikatedralnej św. Jana Chrzyciela.⁷⁵

⁶³ Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret 4. O zwołaniu pierwszych trzech sesji III Synodu Archidiecezji Warszawskiej, nr 780/A/73, 06.02.1973, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁶⁴ Por. S. WYSZYŃSKI, Beatissimo Padre, nr 1000/73/P, 18.04.1973, w: AK, A.VI.2A, t. 6.

⁶⁵ Por. J. VILLOT, Błogosławieństwo Ojca św. dla uczestników Synodu Warszawskiego, 11.05.1973, w: AK, A.VI.2A, t. 6.

⁶⁶ Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret 5 powołujący uczestników III Synodu Archidiecezji Warszawskiej, nr 902/A/73, 12.02.1973, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁶⁷ Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret 6. O uczestnikach III Synodu Archidiecezji Warszawskiej, nr 1965/A/73, 07.04.1973, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁶⁸ Por. J. MODZELEWSKI, Protokół nr 28 z obrad Głównej Komisji Synodalnej, 31.01.1973, s. 2, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁶⁹ Por. J. MODZELEWSKI, Protokół nr 29 z obrad Głównej Komisji Synodalnej, 01.03.1973, s. 3, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁷⁰ Por. J. MODZELEWSKI, Protokół nr 30 z obrad Głównej Komisji Synodalnej, 21.03.1973, s. 2, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁷¹ Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret 7. O otwarciu III Synodu Archidiecezji Warszawskiej, nr 2494, 10.05.1973, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

Por. Protokół nr 1 z posiedzenia informacyjnego w sprawie III Synodu Archidiecezji Warszawskiej w dniu 05.01.1971 r., s. 1, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁷² Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret 4. O zwołaniu pierwszych trzech sesji..., s. 1.

Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret 10. O zwołaniu dalszych sesji III Synodu Archidiecezji Warszawskiej, nr 5377/A/73, 15.08.1973, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

Dnia 14 grudnia 1973 roku Komisja Główna przyjęła wnioski, aby przygotowany materiał złożyć ordynariuszowi, jako projekt synodu, aby ten z kolei upoważnił tę komisję lub powołał nową, teologiczno-redakcyjną do ostatecznego opracowania tekstu, które winno być dokonane pod względem stylistycznym i merytorycznym.⁷⁶ Zadanie to przypadło Komisji Głównej.

Zamknięcie synodu nastąpiło dn. 28 grudnia 1973 roku.⁷⁷ Dnia 12 września 1974 roku Arcybiskup Metropolita Warszawski w Bazylice Archikatedry św. Jana Chrzciciela w Warszawie w czasie uroczystej Kongregacji Księży Dziekanów zatwierdził i ogłosił jego uchwały, wyznaczając za datę ich obowiązywania 1 styczeń 1975 rok.⁷⁸

Uchwały III Synodu Archidiecezji Warszawskiej miały charakter ściśle duszpasterski. Jak stwierdza sam ustawodawca Kościoła partykularnego (diecezji warszawskiej) – arcybiskup warszawski, szczegółowych przepisów prawnych nadal należało poszukiwać w statutach II Synodu Archidiecezji z 1962 roku. Jego statuty bowiem zachowały swoją moc obowiązującą, w tych swoich postanowieniach, które nie zostały wyraźnie uchylone zmienionymi przepisami prawa powszechnego, diecezjalnego bądź uchwałami III synodu.⁷⁹

1.4. IV synod

IV Synod Archidiecezji Warszawskiej został otwarty przez kardynała Józefa Glempa 19 marca 1998 roku. W tym też dniu ukonstytuowano Komisję Główną, w skład której weszli: kardynał Józef Glemp – arcybiskup warszawski, bp Marian Duś - wikariusz generalny, bp Piotr Jarecki – wikariusz generalny, oraz księża: Zdzisław Król – wikariusz biskupi, Edward Majcher – wikariusz biskupi, Stanisław Kur – wikariusz biskupi, Stefan Koźnik – wikariusz sądowy, Grzegorz Kalwarczyk – kanclerz kurii, Jan Miazek – ceremoniarz Prymasa Polski, Ryszard Rumianek – ekonom archidiecezji, Krzysztof Pawlina – rektor seminarium, Andrzej Kowalski – notariusz *pro iuridica*, Janusz Bodzon – asystent Akcji Katolickiej Archidiecezji Warszawskiej, Zdzisław Nowicki – dziekan i proboszcz, Zygmunt Malacki – duszpasterz akademicki, Andrzej Gałka – rektor kościoła św. Marcina.⁸⁰ Przewodniczącym synodu był prymas, zaś Sekretariat Synodu tworzyły następujące osoby:

Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret 11. O zwołaniu ostatniej sesji Synodu Warszawskiego III, nr 7590/A/73, 15.11.1973, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁷³ Por. Protokół z obrad III Synodu Archidiecezji Warszawskiej, 10.05.1973, w: AK, A.VI.2A, t. 7.

⁷⁴ Por. III Synod Archidiecezji Warszawskiej, Dziewiąta Sesja Plenarna – Warszawa, 28.12.1973, w: AK, A.VI.2A, t. 6.

⁷⁵ Por. Protokół z obrad III Synodu Archidiecezji Warszawskiej, w: Trzeci Synod Archidiecezji Warszawskiej 1974, Warszawa 1975, s. 236-250. (Trzeci Synod Archidiecezji Warszawskiej 1974, Warszawa 1975 – dalej, jako III SAW)

⁷⁶ Por. J. MODZELEWSKI, Protokół nr 34 z obrad Głównej Komisji Synodalnej, 14.12.1973, s. 4, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁷⁷ Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret 12. O zamknięciu III Synodu Archidiecezji Warszawskiej, nr 8450/A/73, 28.12.1973, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁷⁸ Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret 13. O ogłoszeniu uchwał III Synodu Archidiecezji Warszawskiej, nr 6355/A/74, 12.09.1974, w: AK, A.VI.2A, t. 5.

⁷⁹ Por. III Synod Archidiecezji Warszawskiej, Postanowienia końcowe, w: III SAW, s. 207.

⁸⁰ Por. J. GLEMP, Dekret, nr 747/A/1998, 19.03.1998, WAW 5(2003), 441.

przewodniczący – bp Marian Duś, zastępcy przewodniczącego – ks. Janusz Bodzon i ks. Andrzej Kowalski, pracownik Biura Sekretariatu – Maciej Figas.⁸¹

Zgodnie ze słowem wygłoszonym w czasie otwarcia⁸² i zamknięcia⁸³ obrad IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej, celem synodu była rewizja przepisów prawa partykularnego, tak by odpowiadało ono bardziej szczegółowym warunkom życia diecezjalnego. Potrzebna ta wynikała z nieaktualności dotychczas obowiązującego prawa w archidiecezji, spowodowanej tym, że ostatni synod odbył się ponad trzydzieści lat temu i na dodatek podtrzymywał w mocy szczegółowe rozwiązania prawne II Synodu Archidiecezji Warszawskiej.

Aby dostosować prawo partykularne do kodeksu z 1983 roku, powołanych zostało jedenaście komisji synodalnych: Komisja Duchowieństwa z przewodniczącym bp. Marianem Dusiem, Komisja Świeckich z przewodniczącym bp. Piotrem Jareckim, Komisja Osób Życia Konsekrowanego z przewodniczącym o. Gabrielem Bartoszewskim, Komisja Zadań Nauczycielskich Kościoła z przewodniczącym ks. Edwardem Majcherem⁸⁴, Komisja Charytatywna z przewodniczącym ks. Zdzisławem Królem, Komisja Kultu Bożego z przewodniczącym ks. Janem Miazkiem, Komisja Struktur Archidiecezji Warszawskiej z przewodniczącym ks. Grzegorzem Kalwarczykiem, Komisja Ekumeniczna z przewodniczącym ks. Andrzejem Galką, Komisja Miejsca i Czasów Świętych z przewodniczącym ks. Zygmuntem Malackim, Komisja Dóbr Doczesnych Kościoła z przewodniczącym ks. Ryszardem Rumiankiem, Komisja Specjalnych Zadań Duszpasterskich z przewodniczącym ks. Kazimierzem Kalinowskim.⁸⁵

Już 8 kwietnia 1998 roku, to jest około dwa tygodnie od zatwierdzenia Sekretariatu IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej, przewodniczący sekretariatu wystosował pierwsze pismo do prymasa z prośbą o: zatwierdzenie roboczego harmonogramu prac synodu, upoważnienie do zorganizowania wyborów delegatów na synod z dekanatów Archidiecezji Warszawskiej oraz zgodę na przygotowanie regulaminu IV synodu.⁸⁶ Na decyzję metropolity warszawskiego nie trzeba było długa czekać. Dnia 9 kwietnia 1998 roku przewodniczący sekretariatu wystosował kolejne pismo do księży dziekanów, zobowiązując ich do przeprowadzenia wyborów wyłaniających kandydatów na członków IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej. Wyniki wyborów należało przekazać do sekretariatu do 25 kwietnia.⁸⁷

⁸¹ Por. J. GLEMP, Dekret, nr 748/A/1998, 19.03.1998, WAW 5(2003), s. 442-443.

⁸² Por. A. KOWALSKI, Referat na otwarcie obrad IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej, 19.03.1998, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1.

⁸³ Por. J. GLEMP, Homilia w uroczystość świętego Józefa podczas zamknięcia IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej, 19.03.2003, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1.

⁸⁴ Ze względu na zły stan zdrowia dn. 6 września 1998 roku ks. Edward Majcher został zwolniony z funkcji przewodniczącego komisji, zaś dn. 3 marca 2000 r. z funkcji członka Komisji Głównej. Nowym przewodniczącym został ks. Stanisław Kur i pełnił ją do dn. 25 lutego 2000 roku, kiedy to został zastąpiony przez bp. Tadeusza Pikusa – por. J. GLEMP, Dekret, nr 7/IVSAW, 06.09.1998, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1; J. GLEMP, Dekret, nr 10/IVSAW, 06.09.1998, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1; J. GLEMP, Dekret, nr 21/IVSAW, 25.02.2000, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1; J. GLEMP, Dekret, nr 22/IVSAW, 03.03.2000, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1.

⁸⁵ Por. J. GLEMP, Dekret, nr 748/A/1998..., s. 442-443.

⁸⁶ Por. M. DUŚ, Pismo do Ks. Kard. Józefa Glempa z prośbą o upoważnienie, nr 1/IVSAW, 08.04.1998, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1.

⁸⁷ Por. M. DUŚ, Pismo do Księża Dziekanów o wyborze kandydatów na delegatów, nr 2/IVSAW, 09.04.1998, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1.

Dnia 8 czerwca był już przygotowany do zatwierdzenia Regulamin IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej oraz niekompletna lista kandydatów na członków synodu. Brakowało tylko delegatów wybieranych przez Radę Duszpasterską.⁸⁸ Zatwierdzony przez prymasa regulamin zaczął obowiązywać z dniem 11 sierpnia 1998 roku.⁸⁹

Pierwsza uroczysta sesja, na której zostały wręczone nominacje większości ze 156 uczestników synodu miała miejsce 6 września 1998 roku.⁹⁰ Tego samego dnia zostały również powołane podkomisje synodalne.⁹¹ Przydzielenie uczestników synodu do poszczególnych komisji miało miejsce cztery dni później.⁹²

Od października 1998 roku do maja 1999 roku trwała praca w komisjach i podkomisjach. Celem jej było ustalenie wstępnej wersji tematów prac komisji i przedstawienie ich do zatwierdzenia Arcybiskupowi Metropoliecie Warszawskiemu. W tym też okresie komisje miały przedstawić sekretariatowi kandydatów na ekspertów oraz wyłonić spośród swoich członków grupę roboczą, której zadaniem było opracowanie pierwszej wersji dokumentu końcowego. Wstępna wersja projektów dokumentów przygotowanych przez grupy robocze została zatwierdzona w czasie obrad Komisji Głównej Synodu 22 marca 2000 roku. Po weryfikacji zakresu tematycznego projekty zostały odesłane do dalszych prac w grupach. Zgodnie z regulaminem synodu dokumenty te powstały jako rozwinięcie zatwierdzonych przez arcybiskupa warszawskiego tematów prac. Końcowe teksty przygotowane przez zespoły robocze nie były głosowane na posiedzeniach plenarnych komisji, lecz były konsultowane przez przewodniczących komisji z przewodniczącym synodu i po uzyskaniu akceptacji przekazane do Sekretariatu Synodu do 15 grudnia 2000 roku.⁹³ Na ich podstawie zostały wypracowane dokumenty robocze składające się na projekt dokumentu końcowego, czyli projekt Statutów IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej.

Dla ułatwienia pracy poszczególnych komisji w opracowaniu projektów roboczych dokumentu Sekretariat Synodu 3 listopada 2000 roku przekazał przewodniczącym komisji, jako materiał porównawczy, statuty IV Synodu Diecezji Tarnowskiej i zapowiedział, że w późniejszym czasie dośle statuty synodalne Diecezji Płockiej i Łowickiej.⁹⁴

Dokument końcowy miał się składać z części normatywnej poprzedzonej preambułą prezentującą tematykę danej części oraz bibliografii, na której oparto zawartość meryto-

⁸⁸ Por. M. DUŚ, Pismo do Ks. Kard. Józefa Glempa, nr 3/IVSAW, 08.06.1998, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1.

⁸⁹ Por. J. GLEMP, Regulamin IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej, 11.08.1998, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1.

⁹⁰ Por. J. GLEMP, Dekret, nr 8/IVSAW, 06.09.1998, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1; J. Glemp, Dekret, nr 11/IVSAW, 14.09.1998, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1; J. Glemp, Dekret, nr 13/IVSAW, 22.09.1998, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1; M. DUŚ, Pismo do przewodniczących komisji, nr 14/IVSAW, 23.09.1998, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1

⁹¹ Por. J. BODZON, Chronologia najważniejszych wydarzeń IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1.

⁹² Por. M. DUŚ, Pismo do Ks. Kard. Józefa Glempa, nr 10/IVSAW, 10.09.1998, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1; J. Glemp, Dekret, nr 10/IVSAW..., s. 1.

⁹³ Por. M. DUŚ, Pismo do przewodniczących komisji, nr 24/IVSAW, 24.10.2000, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1.

⁹⁴ Por. J. BODZON, Pismo do przewodniczących komisji, nr 25/IVSAW, 03.11.2000, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1.

ryczną poszczególnych części dokumentu końcowego. Zasadniczym elementem dokumentu końcowego miał być zbiór norm prawnych ujęty w sekcje i rozdziały zbudowane ze statutów, które mogły być podzielone na paragrafy, punkty i podpunkty. Statuty powinny zawierać odniesienia do ponumerowanych załączników, stanowiących integralną część dokumentu końcowego i zamieszczonych na jego końcu.⁹⁵

Komisja Główna Synodu 24 stycznia 2001 roku zatwierdziła projekty dokumentów przygotowanych przez grupy robocze i skierowała je, zgodnie z uwagami Sekretariatu Synodu, do dalszych prac i poprawek w komisjach w celu nadania dotychczasowym opracowaniom formy dokumentu o charakterze normatywnym. Projekty te zostały na nowo szczegółowo przeanalizowane w czasie kolejnego spotkania Komisji Głównej, obradującej pod przewodnictwem prymasa. Po dokonaniu niezbędnych poprawek utworzono z nich projekt dokumentu końcowego (statutów synodalnych). Roboczy projekt statutów osiągnął ostateczny kształt 30 marca 2001 roku.⁹⁶

Od dnia 26 kwietnia 2001 roku do listopada 2002 roku trwały cotygodniowe posiedzenia Komisji Głównej, których przedmiotem była dyskusja nad wyżej wspomnianym projektem.⁹⁷ Przyjęty przez Komisję Główną dokument, po wprowadzeniu przez Sekretariat Synodu poprawek i zmian uczynionych podczas obrad komisji, został przekazany prymasowi do dalszej konsultacji.

Dnia 1 marca 2003 roku o godz. 10.00 w kościele seminaryjnym w Warszawie odbyła się robocza sesja IV synodu, z udziałem metropolity i wszystkich członków synodu, podczas której każda z części projektu statutów synodalnych została poddana dyskusji i głosowaniu.⁹⁸ Końcowa uroczysta sesja synodu odbyła się 19 marca 2003 roku w archikatedrze warszawskiej.⁹⁹ Podczas niej Arcybiskup Metropolita Warszawski podpisał statuty synodalne i ogłosił dekret o ich promulgacji. Zatwierdzone statuty IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej wraz z załączonymi dokumentami oraz instrukcjami zaczęły obowiązywać od 24 czerwca 2003 roku.¹⁰⁰

2. Aktualny stan prawny uchwał Synodów Archidiecezji Warszawskiej

Od ogłoszenia Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku do dnia obecnego w Kościele warszawskim zostało wydanych wiele przepisów regulujących sprawowanie Eucharystii. Przepisy te były promulgowane za obowiązywania starego kodeksu Pio-Benedyktyńskiego oraz kodeksu Jana Pawła II. W związku z tym konieczna wydaje się odpowiedź na pytanie, jaką rangę mają dzisiaj przepisy promulgowane przez biskupów diecezji warszawskiej przed wejściem w życie uchwał IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej.

⁹⁵ Por. J. GLEMP, Regulamin IV Synodu...; M. Duś, Pismo do przewodniczących komisji, nr 30/IVSAW, 23.03.2002, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1.

⁹⁶ Por. J. BODZON, Informacja dotycząca dotychczasowego przebiegu i przewidywanych dalszych prac IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej, 17.09.2001, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1.

⁹⁷ Por. J. BODZON, Informacja dotycząca dotychczasowego przebiegu i przewidywanych dalszych prac IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej, 20.02.2003, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1.

⁹⁸ Por. J. BODZON, Uwagi dotyczące ostatniej sesji roboczej i zamknięcia synodu, 27.02.2003, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1.

⁹⁹ Por. M. DUŚ, Pismo do członków synodu, nr 106/IV/2003, 10.03.2003, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 1.

¹⁰⁰ Por. J. GLEMP, Dekret, nr 841/A/2003, 19.03.2003, WAW 5(2003), s. 591-592.

Statuty I Synodu Archidiecezji Warszawskiej zostały ogłoszone w 1922 roku. Zaczęły obowiązywać od 1 stycznia 1923 roku.¹⁰¹ Jak zauważył Z. Choromański, objaśniały one, aplikowały do warunków i zwyczajów lokalnych, oraz uzupełniały kodeks z 1917 roku.¹⁰² Zdaniem bp. Jerzego Modzelewskiego synod z 1922 roku miał charakter czysto prawny.¹⁰³

II Synod Archidiecezji Warszawskiej był przede wszystkim synodem duszpasterskim, ale zawierał także zagadnienia prawne, bowiem w ciągu czterdziestoletniego okresu między synodalnego normowano życie kościelne w diecezji licznymi aktami prawnymi. Konieczne wobec tego było zaktualizowanie ich i dostosowanie do bieżących potrzeb duszpasterskich.¹⁰⁴ Statuty tegoż synodu wraz załącznikami w myśl stat. 1 stanowiły autentyczny zbiór prawa diecezjalnego, z mocą obowiązującą od dnia 1 stycznia 1963 roku. Zgodnie z decyzją Komisji Głównej, II Synod Archidiecezji Warszawskiej nie był poprawką pierwszego synodu z 1922 roku, lecz zupełnie nowym opracowaniem prawa. Tezę tę potwierdza również Regulamin dla Statutowych Komisji Synodalnych II Synodu Archidiecezji Warszawskiej.¹⁰⁵ Według bp. Jerzego Modzelewskiego nie wszystkie statuty synodalne z 1962 roku posiadały jednakową moc obowiązywania. Zobowiązywały stosownie do treści. Według przewodniczącego Komisji Głównej, przepisy synodalne posiadały różnoraki charakter. Jedne zobowiązywały *in conscientia*, inne posiadały charakter zachęty, lub rady duszpasterskiej, kolejne przypominały normy prawa kanonicznego.¹⁰⁶ Z chwilą wejścia w życie przepisów II Synodu Archidiecezji Warszawskiej, mimo braku wyraźnej normy abrogacyjnej, zgodnie z kan. 21 KPK z 1917 roku, przepisy promulgowane przez Arcybiskupa Metropolitę Warszawskiego, ogłoszone w I Synodzie Archidiecezji Warszawskiej oraz Wiadomościach Archidiecezjalnych Warszawskich przestały obowiązywać.

W czasie prac przygotowawczych do obrad III Synodu Archidiecezji Warszawskiej pojawiały się wątpliwości co do celu i charakteru nowo zapowiedzianego synodu. Poglądy w tej sprawie były różne. Jedni uważali, że należy tylko uzupełnić, ewentualnie zmienić niektóre przepisy II Synodu Warszawskiego, inni wysuwali postulat, że po Soborze Watykańskim II trzeba zastosować nowe formy i metody prac synodalnych, z uwzględnieniem wskazań zawartych w ogłoszonych dokumentach soborowych.¹⁰⁷ Główna Komisja Synodalna na podstawie przysłanych odpowiedzi na rozesłaną ankietę zdecydowała, że zasadniczym celem synodu nie będzie omówienie wszystkich zagadnień istniejących w życiu diecezji warszawskiej, lecz spraw najważniejszych i najbardziej potrzebnych.¹⁰⁸ Synod miał uzyskać rangę teologiczno-duszpasterską w odróżnieniu od poprzedniego z 1962 roku, który miał charakter duszpastersko-prawny.¹⁰⁹

¹⁰¹ Por. I SAV, stat. 2; L. ŁYSZKOWSKI, *dz. cyt.*, 218-219; Z. CHOROMAŃSKI, *De obligationibus...*, s. 242.

¹⁰² Por. Z. CHOROMAŃSKI, *Synodus...*, s. 219-220.

¹⁰³ Por. J. MODZELEWSKI, IX Sesja III Synodu Archidiecezji Warszawskiej, 28.12.1973, s. 1, w: AK, A.VI.2A, t. 7.

¹⁰⁴ Por. A. GAŁKA, *dz. cyt.*, s. 459-460.

¹⁰⁵ Por. J. MODZELEWSKI, *Regulamin dla Statutowych Komisji...*, s. 1.

¹⁰⁶ Por. Protokół z trzeciego posiedzenia Komisji Statutów o Normach Generalnych z dn. 21.02.1961 r., s. 1-2, w: AK, A.VI.1A, t. 4.

¹⁰⁷ Por. S. WYSZYŃSKI, *Dekret 1. Zapowiedź odbycia III Synodu...*, s. 1.

¹⁰⁸ Por. J. MODZELEWSKI, *Protokół nr 14...*, s. 2.

¹⁰⁹ Por. *Charakterystyka prac przygotowawczych...*, s. 3.

Zatwierdzenie i ogłoszenie uchwał III synodu przez kard. Stefana Wyszyńskiego miało miejsce 12 września 1974 roku. Statuty obowiązywały od 1 stycznia 1975 roku.¹¹⁰ Szczegółowych przepisów prawnych nadal należało poszukiwać w statutach II Synodu Archidiecezji, które zachowały swoją moc obowiązującą, w tych postanowieniach, które nie zostały wyraźnie uchylone zmienionymi przepisami prawa powszechnego, diecezjalnego bądź uchwałami III synodu.¹¹¹

Od pierwszego dnia Adwentu 1983 roku przestały obowiązywać ustawy partykularne, przeciwne przepisom kodeksu Jana Pawła II, chyba że odnośnie do nich, co innego zastrzeżono.¹¹² Remigiusz Sobański w swoim komentarzu do kanonu 6 obecnie obowiązującego kodeksu Kościoła łacińskiego stwierdza: „ustawy przeciwne są wtedy, gdy jedna nakazuje lub pozwala to, co druga zakazuje; za przeciwne KPK trzeba uznać też te, których dyspozycje są nie do pogodzenia”.¹¹³ Analizując normy zawarte w przepisach II i III synodu, można dojść do wniosku, że nie wszystkie były przeciwne KPK z 1983 roku, a co za tym idzie, można przypuszczać, że dalej one obowiązywały, pod warunkiem, że przedmiot w nich uregulowany nie został na nowo w całości uporządkowany przez ustawodawstwo partykularne. Przykładem normy partykularnej nieprzeciwnej przepisom KPK z 1983 roku może być chociażby uprawnienie, przyznane księżom dziekanom przez II synod, do wydawania w określonych przypadkach zezwoleń na binowanie Mszy.¹¹⁴

Przeszło dwadzieścia lat od opublikowania kodeksu Jana Pawła II w Archidiecezji Warszawskiej został zwołany przez kard. Józefa Glempa IV synod. Zgodnie ze słowem wygłoszonym w czasie otwarcia¹¹⁵ i zamknięcia¹¹⁶ obrad IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej, celem synodu była rewizja przepisów prawa partykularnego, tak by odpowiadało ono bardziej szczegółowym warunkom życia diecezjalnego. Potrzebna ta wynikała z nieaktualności dotychczas obowiązującego prawa w archidiecezji, spowodowanej tym, że ostatni synod odbył się ponad trzydzieści lat temu i na dodatek podtrzymywał w mocy szczegółowe rozwiązania prawne II Synodu Archidiecezji Warszawskiej. Końcowa uroczysta sesja synodu miała miejsce 19 marca 2003 roku w archikatedrze warszawskiej.¹¹⁷ Podczas niej Arcybiskup Metropolita Warszawski podpisał statuty synodalne i ogłosił dekret o ich promulgacji. Zatwierdzone statuty IV synodu wraz z załączonymi dokumentami oraz instrukcjami zaczęły obowiązywać od 24 czerwca 2003 roku.¹¹⁸

Odpowiedź na pytanie: czy i w jakim zakresie obowiązują ustawy partykularne, wydane przez arcybiskupów warszawskich przed 2003 rokiem, jest tym bardziej konieczna, że dekret wprowadzający w życie i ogłaszający uchwały IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej nie odwołał w sposób wyraźny poprzednich ustaw partykularnych. Zasadę postępowania w

¹¹⁰ Por. S. WYSZYŃSKI, Dekret 13. O ogłoszeniu uchwał III Synodu Archidiecezji..., s. 1.

¹¹¹ Por. III Synod Archidiecezji Warszawskiej, Postanowienia końcowe, w: III SAW, s. 207.

¹¹² Por. KPK 1983, kan. 6§1.

¹¹³ R. SOBAŃSKI, "Kanony wstępne", w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, R. Sobański, t.1, Poznań 2003, 52.

¹¹⁴ Por. Statuty II Synodu Archidiecezji Warszawskiej, Warszawa 1962, stat. 50§1, n. 3.

¹¹⁵ Por. A. KOWALSKI, Referat na otwarcie..., s. 1.

¹¹⁶ Por. J. GLEMP, Homilia w uroczystość ..., s.1.

¹¹⁷ Por. M. DUŚ, Pismo do członków synodu..., s. 1.

¹¹⁸ Por. J. GLEMP, Dekret, nr 841/A/2003..., s. 591-592.

takiej sytuacji określa kan. 20 KPK z 1983 roku, z którego dowiadujemy się, jak należy postępować w przypadku kolizji ustaw. Według normy wyrażonej w tym kanonie, późniejsza ustawa uchyla wcześniejszą lub ją zmienia, jeśli wyraźnie to postanawia albo jest jej wprost przeciwna, albo porządkuje w całości przedmiot danej ustawy. Jak zauważa Sobański, odpowiedź na pytanie, kiedy jakaś materia jest regulowana *ex integro*, nastęrcza wiele trudności. Praktycznie o regulacji *ex integro* można mówić wtedy, gdy normy synodu dotyczące odnośnej materii stanowią pewną funkcjonalną całość. Materia jakaś nie jest uregulowana w całości (wyczerpująco), jeśli w dotyczących jej przepisach znajdują się odsyłacze do ustaw specjalnych lub szczegółowych.¹¹⁹

Według J. Otaduy, w praktyce trudno określić, w jakim zakresie jest dokonana całkowita reintegracja prawa. Problem tkwi w określeniu zakresu integralnej reorganizacji prawa. Co wyznacza całość w jednym względzie, może wyznaczać część w innym. Na przykład małżeńska przeszkoda może być uważana za całościowy przedmiot w odniesieniu do przeszkód małżeńskich, lecz także, jako część małżeństwa. Przeto tylko z brzmienia nowego prawa i różnych okoliczności, które towarzyszą promulgowaniu ustaw, powinniśmy wnioskować, czy prawodawca zamierzał uporządkować przedmiot, czy tylko starał się podtrzymać ważność zastrzeżeń dotyczących treści, gdy określał szczegółowego jakiś punktu. Musimy ostrożnie przeanalizować cel nowego prawa i jego metodę działania w przestrzeni treści, aby zyskać pewne wskazówki, co do rozciągłości całości. Trzeba pamiętać, że kodyfikacja prawa zawiera zamiar reorganizacji dużej części instytucji z rezultatem, że ich treść, która zasadniczo została włączona do nowego zbioru prawa, jest uznawana jako abrogowana.¹²⁰

Powołując się na opinie wspomnianych autorów, można dojść do wniosku, że mimo braku klauzuli derogacyjnej poprzednich ustaw synodalnych, w związku z faktem, że Statuty IV synodu stanowią funkcjonalną całość bez odniesienia do ustaw szczegółowych oraz specjalistycznych, normy zawarte w II i III Synodzie Archidiecezji Warszawskiej przestały obowiązywać wraz z wejściem w życie uchwał IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej, tj. z dniem 24 czerwca 2003 roku. Powyższą tezę zdaje się potwierdzać również, oprócz wcześniej cytowanego listu z dnia 10 marca 2003 roku przewodniczącego Sekretariatu IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej do członków synodu, rezygnacja członków Komisji Kultu Bożego z normy zamieszczonej w schemacie z 28 marca 2001 roku. Według niej, Trzeci Synod Archidiecezji Warszawskiej z 1973 roku miał zawierać cenny i nadal aktualny materiał dla duszpasterstwa liturgicznego.¹²¹ Pozostawienie w statutach IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej niniejszego przypisu sugerowałoby, że statuty IV synodu nie porządkują w całości duszpasterstwa liturgicznego, a co za tym idzie, zgodnie z kan. 20 KPK z 1983 roku, przepisy III Synodu Archidiecezji Warszawskiej regulujące duszpasterstwo liturgiczne nadal obowiązują z taką samą mocą jak przepisy IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej.

Od 1917 roku oprócz kodeksu Jana Pawła II *Stolica Apostolska* promulgowała wiele ustaw, które nie pozostały bez znaczenia na obowiązywanie prawa partykularnego stanowiącego przez biskupów diecezjalnych. Zgodnie z kan. 22 KPK z 1917 roku oraz kan. 20

¹¹⁹ *Tamże*, s. 53.

¹²⁰ Por. J. OTADUY, *Ecclesiastical Laws, w: Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, ed. Á. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, English language ed. E. Caparros, P. Lagges, vol. I, Montreal – Chicago 2004, 369-370.

¹²¹ Por. Komisja Kultu Bożego IV Synodu Archidiecezji Warszawskiej, *Życie Liturgiczne, Schemat novum* z dn. 28.03.2001, stat. 4, w: AK, IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, t. 2.

KPK z 1983 roku, ustawy powszechne nie odwołują prawa partykularnego, chyba że wyraźnie to zostało zaznaczone.¹²² W przypadku braku wzmianki o odwołaniu prawa partykularnego przez ustawodawstwo powszechne, to pierwsze nadal pozostaje w mocy dla jego adresatów.¹²³ Ani wyraziste przeciwieństwo prawa powszechnego, ani całościowe uporządkowanie przez ustawę powszechną przedmiotu ustawy partykularnej nie skutkuje odwołaniem prawa partykularnego. Trudność stanowi zdefiniowanie „wyraźnej formuły” lub innych słów, które można w myśl kan. 20 KPK z 1983 roku uznać za wyraźną formułę odwołania prawa partykularnego. Zdaniem Otaduy, przez „wyraźną formułę” możemy rozumieć wyraźne oświadczenie derogacji (proste i ogólne) lub postanowienie derogacji poprzez wyraźne zacytowanie, które prawa partykularne są odwołane.¹²⁴ Dzięki pomocy doktryny i praktyki kanonistycznej odpowiedź na postawiony problem nie stanowi trudności. Ogólne postanowienie derogacji typu *contrariis quibuscumque minime obstantibus*, lub inne podobne, jest wystarczające. Pogląd ten podzielają A. van Hove, L. Rodrigo, G. Michiels, i jest on akceptowany w praktyce przez Stolicę Apostolską. Według wspomnianego autora, w przypadku braku wyraźnej klauzuli derogacyjnej w nowym prawie, prawo partykularne przeciwne nadal obowiązuje. Podobnie w przypadku „uporządkowania w całości” prawo partykularne, które jest komplementarne do prawa uniwersalnego również jest obowiązujące. Wraz z uchynieniem ustawy wygasają nawiązujące do niej dekrety wykonawcze i instrukcje.¹²⁵

Norma zawarta w kan. 20 kodeksu Jana Pawła II nie rozwiązuje problemu obowiązywania prawa partykularnego, gdy późniejsze prawo partykularne ma większą rangę lub zasięg, jak np. pomiędzy prawem diecezjalnym i dekretem ogólnym synodu prowincjonalnego bądź konferencji biskupów. Mimo że nie zachodzi ściśle podobieństwo pomiędzy opisanym przypadkiem i unormowanym w kan. 20 KPK 1983 roku, przyjmuje się, że wyraźna klauzula derogacyjna w opisanej sytuacji jest także konieczna,¹²⁶ jak to ma miejsce przykładowo w Uchwałach Pierwszego Polskiego Synodu Plenarnego z 1936 roku.¹²⁷

Na zakończenie niniejszych rozważań należy zwrócić uwagę także na fakt, że biskup diecezjalny na synodzie lub poza nim nie może wydawać ustawy przeciwnej wyższemu prawu.¹²⁸ Biskup diecezjalny w sprawowaniu władzy rządzenia nie może działać całkowicie arbitralnie.¹²⁹ Władza przysługująca biskupowi diecezjalnemu ma być sprawowana „zgodnie z przepisami prawa”.¹³⁰ Ustawa przeciwna ustawie wyższej rangi jest po prostu nieważna.¹³¹

¹²² Por. F. BĄCZKOWICZ, J. BARON, W. STAWINOĞA, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1, Opole 1957, s. 213; R. SOBAŃSKI, "Ustawy kościelne", w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, R. Sobański, t. 1, Poznań 2003, 78.

¹²³ Por. J. M. HUELS, "Ecclesiastical Laws", w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, Mahwah 2000, 83.

¹²⁴ Por. KPK 1983, kan. 6.

¹²⁵ Por. KPK 1983, kan. 33§2, 34§2.

¹²⁶ Por. J. OTADUY, *dz. cyt.*, 370-371.

¹²⁷ Por. Uchwały Pierwszego Polskiego Synodu Plenarnego, Katowice 1936, uchwała 3§2.

¹²⁸ Por. M. WIJLENS, "Power of Governance", w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, Mahwah 2000, s. 189.

¹²⁹ J. KRUKOWSKI, "Biskupi Diecezjalni", w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, t.II.1, Poznań 2006, s. 251; J. A. RENKEN, "Particular churches and their groups", w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, Mahwah 2000, 527.

¹³⁰ Por. KPK 1983, kan. 391§1.

Podsumowanie

Synod diecezjalny jest instytucją, która istniała w Kościele od jego początków. Przyjmował on w życiu Kościoła partykularnego różne funkcje w zależności od częstotliwości, z jaką był zwoływany oraz momentu w historii Kościoła, w jakim dane mu było obradować. Istotnym zadaniem stojącym przed Synodami Archidiecezji Warszawskiej było budowanie wspólnoty w Kościele, która go celebrowała, jak i w relacji do całego Kościoła Chrystusowego. Dokumenty synodalne zawierały magisterium Kościoła oraz aplikowały dyscyplinę kanoniczną do realiów Kościoła partykularnego. Synody z lat: 1922, 1962, 1998-2003, za podstawę prawną norm miały Kodeksy prawa kanonicznego z 1917 i 1983 roku oraz różnego rodzaju dokumenty Kongregacji Kurii Rzymskiej. Ojcowie synodu z 1973 roku w swoich pracach inspirację czerpali głównie z dokumentów Soboru Watykańskiego II. W ostatnim synodzie z lat 1998-2003 prawodawca oprócz odniesień do Kodeksu z 1983 r. odsyła również do dokumentów Konferencji Episkopatu Polski, bowiem, zgodnie ze statutami w nim zawartymi, charakter normatywny posiadają, oprócz uchwały II Polskiego Synodu Plenarnego, dokumenty dotyczące liturgii wydane przez Konferencję Episkopatu Polski.

Funkcjonujące w partykularnym systemie prawa stanowiącym na Synodach Archidiecezji Warszawskiej dyspozycje charakteryzowały się w większości dużym dynamizmem, będącym wynikiem licznych zmian dokonywanych przez Najwyższego Ustawodawcę. Arcybiskupi warszawscy dążyli do zharmonizowania wymogów wynikających z prawa powszechnego z potrzebami powierzonego im pieczy Kościoła. Inspirowane normami prawa powszechnego, rodzimą tradycją kanonistyczną oraz potrzebami lokalnymi, ustawodawstwo synodalne stanowiło główny nurt prawa partykularnego w diecezji.

UPDATING THE INSTITUTION OF THE SYNOD IN WARSAW'S ARCHDIOCESE

Summary

According to the Code of Canon Law from 1983 a diocesan synod is a group of selected priests and other members of the Christian faithful of a particular church who offer assistance to diocesan bishop for good of the whole diocesan community. The diocesan bishop alone has the authority to convoke a diocesan synod and normally presides over it. The only legislator in diocesan synod is the diocesan bishop; the other members of the synod possess only a consultative vote. The issuance and publication of the synod decrees are legislative acts of the diocesan bishop. Since he is the sole legislator, it is appropriate that he alone sign the decrees and authorize their publication.

The work entitled: „Updating the institution of the Synod in Warsaw's Archdiocese” shows the places of diocesan synods in the structures of Warsaw's Archdiocese.

The work describes four synods which had place up till now in the Archdiocese of Warsaw. Much attention is given to individuals and institutions influencing the shape of statutes of Warsaw's Archdiocesan Synods. The first Synod of Warsaw's Archdiocese

¹³¹ J. KRUKOWSKI, "Władza rządzenia", w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, R. Sobański, t.1, Poznań 2003, 221.

was possible only after regaining independence by the Polish State – it was ordained by cardinal Aleksander Kakowski in 1922. The following two Synods were directed by cardinal Stefan Wyszyński in 1962 and 1973. The last one had place between 1988 and 2003 and was directed by cardinal Józef Glemp. As it has been noted by bishop Jerzy Modzelewski synod of 1922 had purely legal character, synod of 1962 was pastoral and legal, the third synod was theological, legal and council oriented with legal conclusions. The last one of 1998-2003 was continuation of the second one.

The end of the article presents up to date legal status of Warsaw's synod statutes.

Project uses abundant material featured in the documents of Warsaw's Archdiocese which in most part hasn't been worked upon yet. To clarify some arguable questions polish and foreign canonical and theological literature were used.